

Lingvostilistička analiza Nazorove pjesme *Žena zapušćena*

Stojan Vrljić
Filozofski fakultet u Splitu
University of Split, Croatia

UDK: 821.163.42.09 Nazor, V.
Pregledni rad
Refereed Article

Sažetak

Žena zapušćena Vladimira Nazora ide u red najpotresnijih i najljepših hrvatskih ljubavnih pjesama u kojima se sjedinjuje ljubav prema čovjeku s ljubavlju prema prirodi. Umjetničku vrijednost jedne pjesme u velikoj mjeri određuju sami čitatelji. Stoga nas je zanimalo kakav je odjek u duši čitatelja našla ova čakavska pjesma. Zapravo, zanima nas koliko se sam jezik (čakavsko narječje) javlja kao sastavnica pojačane izražajnosti. Ili, drugim riječima, koliko se čakavsko narječje u ovoj Nazorovoj pjesmi javlja kao stilem kod hrvatskih čitatelja kojima čakavsko narječje nije materinsko narječje.

Ključne riječi: čakavsko narječje, hrvatski standardni jezik, lingvostilistička analiza

1. Uvod

Nazorova pjesma *Žena zapušćena* spada u red najpotresnijih i najljepših hrvatskih ljubavnih pjesama. Tragičnu ljubav mlade i ostavljene žene nije nitko tako snažno opjevao u nacionalnoj književnosti. Po intezitetu osjećanja koje uobličuje i pjeva, ona stoji uz bok *Majci Margariti*, ili pjesmi *Gospodična Sofija i oral*, iz Vitezovićeva *Odjeljenja Sigetskog*. S tim pjesmama dijeli ne samo temeljni tradicionalno usmeni obrazac razgovora žene i ptice-glasnika, već i izrazitu baladičnost koja može biti najdominantnija žanrovska odrednica.

Pjesmu je moguće povezati i komentirati i s drugim tekstovima. Ona je snažno uronjena u tradiciju usmenu i pisanu, ali njezine umjetničke vrijednosti posve su izvorne. Pred takvim tekstovima koji se čine jasnim i razumljivim, čitatelj se u konačnici suočava s posve neiskustvenim prostorima i svjetovima.

Književno djelo donosi jednu konkretnu sliku svijeta koja se, zahvaljujući životnom iskustvu čitatelja, prelama kroz prizmu njihovog cjelokupnog životnog iskustva čineći tako jednu novu sliku svijeta. Različita životna iskustva utječu na dojmove koje ostavljaju jednu te istu konkretnu sliku umjetničkog djela otisnutu u dušama čitatelja.

Što čitatelj treba činiti kako bi odgovorio na jedno književno djelo? Jezična kompetencija

implicitno je znanje koje čitatelj ima pri susretu s tekstom. Kakvoća čitateljeve reakcije (interpretacije) ovisi o čitateljevu doživljaju koji uključuje i prihvaćanje jednog djela, ali i odbijanje. Dakle, bitno je čitateljevo razumijevanje djela, bitna je jezična kompetencija. Veliku ulogu u razumijevanju djela čini i stilo-očekivanost.

2. Intrakulturna i interkulturna stilistika

Možemo li prevoditi s hrvatskoga na hrvatski jezik? Dakle, možemo li prevoditi unutar jednoga jezika, unutar hrvatskoga? Potvrđan odgovor daje nam R. Katičić (...) *može (se) prevoditi ne samo iz jednoga jezika u drugi nego i unutar jednog istog jezika ako se samo nađu drugi znakovi koji se ostvaruju u istoj situaciji* (Katičić, 1992: 202).

Takav slučaj imamo upravo onda kada, primjerice, jedan štokavac ili kajkavac čita čakavski tekst kakva je Nazorova pjesma *Žena zapušćena*.

Navikli smo da prihvaćamo hrvatski književni (standardni) jezik kao dominantan tip jezika hrvatske književnosti. Ostala narječja, kajkavsko i čakavsko, najčešće razumijemo kao stilski istaknut način kazivanja. Pri tome se za kajkavski zna reći kako je to jezik koji se često koristi u komične svrhe, a za čakavski obično vrijedi mišljenje da prezentira povijesno-tragične ženske likove.

Stilska funkcija narječja vrlo je slična stilskoj funkciji drugog jezika. Ona nije ista, ali je slična. Naime, kad govorimo o stilskoj funkciji hrvatskog narječja u odnosu na standardni hrvatski jezik, onda smo na području intrakulturne poredbene hrvatske stilistike, a kad govorimo o stilskoj funkciji drugog, vrlo sličnog slavenskog jezika, u odnosu na hrvatski jezik, onda smo na području interkulturne hrvatske poredbene stilistike.

Primjer interkulturne poredbene stilistike nalazimo u rečenicama na hrvatskom i srpskom jeziku: *Stara ima rad sineka* i *Keva luduje za sinom* (Antoš, 1974: 60). Stilistički ključ pjesme *Hrvatski pjesnici* Ivana Slamniga nalazi se u okvirima interkulturne poredbene stilistike: u pjesmi se spominju *okrugle smešne pobratimove naočale*, ali i *mnogominutni tinto- und turkožderski grudobolni pogled (wenn möglich deutschsprachig)* (Slamnig 1983: 124). U prvom primjeru radi se o usporedbi hrvatskoga i srpskoga jezika, a u drugom o usporedbi hrvatskoga i njemačkoga jezika.

Tako nam promatranje sebe "tuđim očima" uvijek donosi dragocjenu mogućnost samokritičnog odnosa prema svojemu.

Intrakulturnu poredbenu stilistiku nalazimo u primjerima: *Majka ljubi sina* i *Mama ima rad sineka* (Antoš, 1974: 60). Usuprot rečenici iz neutralnog standardnog jezika (*Majka ljubi sina*) imamo rečenicu preuzetu iz narječja (*Mama ima rad sineka*).

Mi ćemo se, u našem primjeru Nazorove pjesme, zadržati na intrakulturnoj poredbenoj hrvatskoj stilistici.

Hrvatski književni jezik svima nam je, više ili manje, zauzeo mjesto našeg narječja. Tako je književni hrvatski jezik dobrim dijelom i naš drugi jezik, jer smo ga učili svjesno, uz napor, a više se i ne sjećamo kako smo kao još mala djeca spontano usvajali narječje. Sama činjenica da se i narječjem može izraziti sve kao i književnim jezikom, pokazuje nam da je i narječje normirano kao i književni jezik. No ipak, narječje se u našoj praksi čini manje vrijednim. Zato se govornici rijetko obraćaju narječjem, jer se narječje uzima kao manje vrijedan način obraćanja i obično poprima prizvuk komičnoga. Pa ipak, mnogi govornici, kada žele biti slobodni i opušteni, vraćaju se svome narječju.

Dobrim svojim dijelom hrvatska je književnost pisana kajkavskim i čakavskim narječjem. Tako je bilo kroz povijest, a tako se manje ili više nastavlja i danas. Međutim, rekli smo da je odnos književnog jezika i jednog narječja specifičan. Hrvatska stilistika nije se do danas dovoljno posvetila ovom problemu odnosa stilske funkcije narječja prema standardnom jeziku.

Stilska funkcija narječja pomaže nam uočiti jezičnu raznolikost hrvatske književnosti. Kad govornik standardnog hrvatskog jezika (kojemu čakavsko narječje nije materinsko) čita Nazorovu pjesmu *Žena zapušćena*, neke zasebne riječi iz čakavskog narječja nemaju posebnu stilsku funkciju jer su postale standardni jezični izrazi. Međutim, imamo i takvih riječi koje imaju stilske vrijednosti, ali preko kojih možemo lako “preletjeti” ako ih ne čitamo s posebnom pozornošću. Ako interpretaciju umjetničkog djela prihvaćamo kao “priču o čitanju” (Stierle, 2000: 30), onda ovdje ističemo posebno vrijednost pažljivog čitanja.

3. Ozvučenje pjesme i interpretacija

Naslov *Žena zapušćena* ostavlja na prvi pogled dojam da se radi o književnom (standardnom) jeziku. Međutim, pjesma je na čakavskom narječju, te je sukladno tomu i naglasak u naslovu na posljednjem slogu. U hrvatskom književnom jeziku naglasak u riječi ne može biti na posljednjem slogu (kao što je to u čakavskom). U takvim primjerima se i događa da prijevod ostaje samo na fonetskoj razini. Tako se često prevode vlastita imena: primjerice, kada od talijanskog jezika Roma, u hrvatskom jeziku postane Rim, onda je tu prijevod ostao na fonetskoj razini, jer se osim glasova tu nije imalo što prevoditi.

Vrijednost naglasaka u hrvatskom književnom jeziku značajna je i po tome što može imati i razlikovnu funkciju kakvu ima jedan fonem (a razlika je upravo ono što se i po Saussureu konstituira kao znak). Primjerice grād i grãd, pãs i pàs, lûk i lûk. Tako hrvatski naglasak može imati ulogu fonema (“suprasegmentnog fonema”), ali u drugoj prilici i nositi “dodatnu obavijest” kao zaseban stilistički postupak svrhovite

intenzifikacije u hrvatskom književnom jeziku. A takav poseban stilistički postupak svrhovite uporabe imamo u naglasku naslova ove Nazorove pjesme.

Za govornika hrvatskog standardnog jezika, ako nije čakavac, čakavska riječ *žena* je neočekivana riječ, jednako kao što je neočekivana i čakavska riječ *zapuščena*. Takvu neočekivanost upravo donosi akcent na posljednjem slogu spomenutih riječi. Tako naslov pjesme nudi riječi koje su neočekivane i rijetke baš kao što je i sadržaj pjesme u životnom iskustvu čitateljevu i neočekivan i rijedak (istina, bio je i rjeđi u vremenu kad je pisana pjesma).

A ono što je rijetko, samo po sebi stilski je istaknuto. U ovom našem primjeru ide zajedno ono što je u životu rijetko s onim što je i u jeziku štokavskog čitatelja rijetko. Gotovo jednako čitateljevu pozornost privlači i leksem *zapuščena*. Ne samo zbog naglaska na posljednjem slogu (usuprot hrvatskom književnom jeziku), nego i zbog značenja te riječi u štokavskom narječju. U velikom broju štokavskih govora "žena zapušćena" ima značenje izraza "zapuštena žena", žena koja ne poklanja dovoljno pažnje svom fizičkom (i duhovnom) izgledu. Takvo značenje nemamo u čakavskom narječju jer se radi o "napuštenoj", tj. ostavljenoj, a ne o "zapuštenoj" ženi. Razlika u značenju ove riječi u čakavskom narječju i hrvatskom standardnom jeziku izražena je naglaskom. Ovdje valja napomenuti kako se u nekim štokavskim dijalektima također nalazi riječ "zapuščena" (kao šćakavizam), ali ta riječ ima isto značenje kakvo u štokavskom ima riječ "zapuštena", a ne ono značenje kakvo ima riječ "zapuščena" u čakavskom narječju.

Ono što je ovdje rečeno o stilskoj vrijednosti naslova Nazorove pjesme, a ostvareno je naglaskom, proteže se kroz cijelu pjesmu u kojoj se javlja čitav niz riječi s naglaskom na posljednjem slogu. Najbrojnije su imenice (navodimo ih u obliku u kojem se nalaze u pjesmi): *otroka, sirota, sramota, zemje, ruke, svile, križić, škapular, nogun, nesreć, grehe, otac, otrok, urok, dovica, ocu, dece, facol, travun, pera, bašelka, sirot, krilo, njazla, jubav*. Slijede glagolski oblici: *preletel, pridi, dojin, uzidal, raskrčil, prekopal, zela, nisi, povej, pozabil, grehe, razbil, nesi, sušil, zelene, črljene, preletet, spustit, razmota, razvrec, nagnut, našal*. Također, s naglaskom na posljednjem slogu kao suprotnost hrvatskom standardu imamo i cijeli niz drugih riječi: *kade, svoju, črno, sebe, ona, onaj, mojeh, tebe, oneh, moje, oveh, njemu*, itd.

Istaknuta stilaska vrijednost naslova i cijele pjesme pokazuje nam kako i ozvučenje može biti interpretacija (Pranjić, 1991: 191). A interpretirati u ovom slučaju znači upravo posredovati između autora navedene čakavske pjesme i čitatelja kojima čakavsko narječje nije materinsko narječje.

4. Zastarjelice

Zastarjelice ili arhaizmi javljaju se kao dio pjesničkog jezika, a pokazuju nam najčešće autorovu ljubav prema povijesti svoga jezika i svoga naroda. Primjeri za

to su brojni. Mak Dizdar u *Modroj rijeci* govori o *tmi i tmuši neprebolnoj* (Dizdar, 1991:240 -241), a u *Zapisu o zemlji* pita vrli *pitac neki: Kto je ta .. (...) Bosna rekti* (Dizdar 1991:211). U Matoša, pak, *miris ljubavi slavi drobni đurđic cvjetić ubavi* (Matoš, 1983: 43). Zastarjelica *vas* koju nalazimo u posljednjoj strofi Nazorove pjesme povezuje i zbližava hrvatska narječja ukazujući na jedan te isti izvor ove riječi. Istu takvu ulogu ima i pojava u kojoj se krajnje *m* zamjenjuje s *n*: *dojin, nogun svojun, va ten, s travun, na njen, va njen*. Ovakva zamjena krajnjeg *m* sa *n* nije samo obilježje čakavskoga narječja: dobar dio štokavskoga narječja također poznaje ovu zamjenu. Na kraju, to je poveznica zapadno-hercegovačkih štokavskih govora i čakavskog narječja isto onako kao što imamo pokaznu zamjenicu *ta* (u značenju *taj*) u čakavskom narječju jednako kao i u štokavskim govorima zapadne Hercegovine. Međutim, spomenutu zamjenicu *ta* nemamo i u hrvatskom književnom (standardnom) jeziku. Poveznica čakavskoga i štokavskoga je i zamjena *lj s j* (*jubav*) i *đ s j* (*tujina*) koja se javlja kao pravilo u čakavskom narječju, ali je zabilježena i u nekim primjerima štokavskih govora (primjerice, područje Rame).

U Nazorovoj pjesmi ističe se genitiv množine imenica (bez nastavka) kao još jedna arhaična pojava u hrvatskom jeziku. Naime, poznato je da je današnji oblik genitiva množine štokavska novotvorina. Pa, iako jedan štokavac nema u svome govoru takvog genitiva plurala, ipak mu “Nazorov genitiv” neće zadavati poteškoća pri razumijevanju. Dapače, javit će se kao pojačana izražajnost. Primjerice: *I čut će lepi duh, teh gor, teh drev, teh sten / I ča je načinjeno razvrec će se va tren*.

Takva pojačana izražajnost, kod čitatelja štokavaca, može biti od posebne stilske vrijednosti i zbog toga što se javlja na najosjetljivijem mjestu u Nazorovoj pjesmi – na mjestu u kojem domoljublje na vrlo specifičan, rekli bismo „nazorovski“ način, dopunjuje ljubav prema čovjeku čineći tako jedinstvenu životnu snagu koja se doima kao poruka pjesme.

5. Kontinuirani produžetak

Uz većinu riječi, kojima će i pored malih razlika čitatelj lako prepoznati značenje, ima i takvih riječi kojima je više ili manje teško odrediti značenje. Međutim, jedna neprepoznatljiva riječ neće ostati nerazumljiva u pjesmi kao cjelini. Čitatelj će na temelju svoga iskustva i konteksta uvijek predočiti značenje koja dotična riječ može imati. Takav postupak u literaturi je poznat kao *kontinuirani produžetak*. Primjeri za to u ovoj Nazorovoj pjesmi su riječi: *otrok, škapular, facol* ..., koje ostaju dijelom nejasne. Međutim, kontekst pjesme pomaže nam razumjeti i te riječi u konačnom poimanju njihova značenja i značenja pjesme kao cjeline.

Značenje nekog teksta nije u onome što je netko htio reći jer, često kažemo ono što i ne želimo. Značenje nije samo ni u kontekstu. Značenje je najvećim dijelom skriveno u doživljaju čitatelja. Kompleksnost značenja određuju intencija, tekst,

kontekst, čitatelj. Značenje nije jednom zauvijek određeno jednim od navedenih elemenata nego je kompleksno i pomalo neuhvatljivo. Ono nije samo ono što je pisac želio reći i smatrao značenjem, nego ono što je pisac stvarno rekao i utkao u djelo. Ono se događa ponekad i podsvjesno. Dok slušamo govornika, našu pozornost usmjeravamo na ono što on u tom trenutku misli, a ne samo njegove riječi, pa nam se zato čini da je značenje iskaza ono što je govornik htio reći. Ovdje treba napomenuti i to da se književna djela javljaju kao veće ili manje jezično majstorstvo i da se posebno cijene zbog svoje jezične strukture.

Tako je značenje djela istovremeno doživljaj subjekta i svojstvo djela; ono što pokušavamo razumjeti kao i ono što u djelu razumijemo. Iz takvog promatranja dolazimo do zaključka da je čitatelj postavljen usuprot umjetničkog djela kao aktivan subjekt, a ne kao neutralan i pasivan objekt.

6. Zaključak

Lingvostilistička analiza teži promatranju jezika kao uređenog sustava u kojem se posebno ističu elementi jezika koji omogućuju značenje jezika. Implicitno znanje koje govornik hrvatskog standardnog jezika ima, omogućuje mu da razumije i one riječi i rečenice s kojima se prvi put susreće. Tako postaje neupitno razumijevanje, ne samo tekstova standardnog jezika nego i onih narječja koja čitatelju nisu materinska. Dapače, razlike koje se javljaju između standardnog jezika i spomenutih narječja, nerijetko se javljaju kao elementi pojačane izražajnosti. Sve to govori nam u prilog tomu da su čakavsko narječje, kajkavsko narječje i štokavsko narječje dio jednog jezika.

7. Prilog:

Žena zapušćena

Žena:

*Ti, ki si preletel sto mor i sto jezer,
Pridi na shod kade svoju dojin ja kćer.
Povej, je l` živ oni, ov dom ki j' uzidal,
Umejki raskrčil, ledine prekopal,
Je l` na se ga zela tujina neznana?
Zavit ću l` va črno sebe i otroka?*

Tić:

*Nisi dovica, ni otrok ti sirota,
Al sest će na prag tvoj i glad i sramota.
Oni ki dom je ta dečice uzidal,
Umejki raskrčil, ledine prekopal,*

*Ženu je drugu zel, ljubav mu je sa ona,
A ti si na zemje žena zapušćena.*

Žena:

*Je l` još mu na ruke moj mići zlatni dar?
Je l` još mu na svile križić i škapular?*

Tić:

*Tvoj mići zlatni dar onoj žene je dal,
Na križ i škapular s nogun svojun je stal.*

Žena:

*Povej, ti ki sad znaš za zvir mojih nesreć,
Je l` seh nas pozabil va ten grehe živeć?*

Tić:

*Otac ni pozabil tebe ni teh otrok,
Leh dom je pozabil va mreže zleh urok.
Da bi se spametil teh gor, teh drev, teh sten,
Uroki bi se ti razvrgli si va tren;
I kad z oneh bi stran jedanput doma šal,
Lahki ne bi mu brod razbil ni led ni val..*

Žena

*O ti, ki sad su znaš dovica brižne bol,
Ocu dece moje nosi ovi facol.
Pet let moj trud ga j tkal s travun njegovih njiv,
Na cveteh ga sušil njegovih mladeh sliv.
Pera tri bašelka na njen se zelene,
Tri suzice sirot na njen se črljene.
Na njen je pot i krv oveh žuljaveh ruk,
Va njen još spi vas plač mojih krvaveh muk.
Ča ne? ćeš preletet široko more to
I moj facol spustit njemu ćeš na krilo.
Pa kad ga bude zel i kad ga razmota,
Plač gorki on će čut domaćege njazla,
I čut će lepi duh teh gor, teh drev, teh sten,
I ča je načinjeno, razvreć će se va tren,
Trudan va dom će prit, na prag nagnut će bok
I reć: "Našal san te, o mat mojih otrok".*

(Objašnjenje manje poznatih riječi i izraza: shod = izbočeni dio prostorije preko vanjskog zida, balkon; škapular = sveta slika ili neki drugi znak koji nas čuva od zla („moći“); kade = gdje; povej = reci; umejak = šumica; na se zela = na se uzela, osvojila; tujina = tuđina; otrok = dijete; dovica = udovica; ta = taj; dečice

= dječice; mići = malen; zvir = izvor; pozabil = zaboravio; va ten grehe = u tom grijehu; spametil = sjetio; si, su, seh = svi, svu, svijuju; sliv = šljiva; facol = rubac, džepna maramica; pero = list; bašelka = bosiljka; črljene = crvene; njazlo = gnijezdo.)

Literatura

- Antoš**, Antica (1974). *Osnove lingvističke stilistike*. Zagreb: ŠK.
- Culler**, Jonathan (2002). *Književna teorija - Vrlo kratak uvod*. Zagreb: AGM.
- Dizdar**, Mak (1991). *Zapis o zemlji. Modra rijeka. Kameni spavač*. Sarajevo: Svjetlost.
- Katičić**, Radoslav (1992). *Jezikoslovni zapisi o prevođenju. Novi jezikoslovni ogledi*. Zagreb: ŠK.
- Matoš**, Antun Gustav (1983). *Srodnost*. Edicija Pet stoljeća hrvatske književnosti Zagreb: Matica hrvatska.
- Nazor**, Vladimir (1965). *Žena zapušćena*. Vladimir Nazor I. Pet stoljeća hrvatske književnosti. Zagreb: Matica hrvatska.
- Pranjić**, Krunoslav (1991). *Ozvučenje jest interpretacija (uz Poludjelu pticu D. Cesarića)*, *Jezikom i stilom kroza književnost*. Zagreb: ŠK.
- Slamnig**, Ivan (1983). *Hrvatski pjesnici*. Izabrana djela. Pet stoljeća hrvatske književnosti. Zagreb: Matica hrvatska.
- Stierle**, Karl-Heinz (2001). Pažnja i književna kompetencija. *Zarez* III/51. 30. Zagreb.

Linguo-stylistic Analysis of Nazor`s Poem: *The Neglected Woman*

Summary

The *Neglected Woman* by Nazor belongs to the most beautiful Croatian love poems, uniting the love of man with the love of nature. The artistic value of a poem is largely determined by the readers themselves. That is why we are interested in the effect this Chakavian poem has on its readers. As a matter of fact, we are interested in how much the language itself (Chakavian dialect) is a component of an enhanced expressiveness. Or, in other words, how much the Chakavian dialect in this poem of Nazor functions as a stylem for those Croatian readers whose mother dialect is not Chakavian.

Key words: Chakavian dialect, Croatian standard language, linguo-stylistic analysis